Ympäristövaliokunta

Valtioneuvoston selvitys: Kiertotalouspaketti 2018

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valtioneuvoston selvitys: Kiertotalouspaketti 2018 (E 5/2018 vp): Asia on saapunut ympäristövaliokuntaan mahdollisia toimenpiteitä varten.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:
- neuvotteleva virkamies Merja Saarnilehto, ympäristöministeriö
- neuvotteleva virkamies Erja Fagerlund, työ- ja elinkeinoministeriö
- erikoistutkija Sari Kauppi, Suomen ympäristökeskus
- johtava asiantuntija Kari Herlevi, Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitra
- toimitusjohtaja Juha-Heikki Tanskanen, Suomen Pakkauskierrätys RINKI Oy
- toimitusjohtaja Vesa Soini, Suomen Uusiomuovi Oy
- johtaja Marko Janhunen, UPM-Kymmene Oyj
- johtava asiantuntija Asta Kuosmanen, Marttaliitto
- toimitusjohtaja Vesa Kärhä, Muoviteollisuus ry
- suojelupäällikkö Jouni Nissinen, Suomen luonnonsuojeluliitto ry
- ryhmäpäällikkö Mia Nores, Teknologiateollisuus ry
- aktivisti Marko Ulvila, Kohtuusliike

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:
- Jyväskylän Energia Oy

VALTIONEUVOSTON SELVITYS

Ehdotus

Paketin keskeiset osat ovat EU:n muovistrategia (COM(2018) 28), tiedonanto kemikaali-, tuote- ja jätelainsäädännön rajapinnoista (COM(2018) 32) ja tiedonanto kiertotalouden seurantakehikosta (COM(2018) 29) sekä näiden yhteydessä annettu alusjätedirektiiviä koskeva muutosehdo-

tus. Paketin yhteydessä komissio julkaisi myös kriittisiä raaka-aineita koskevan raportin sekä selvityksen oxo-hajoavista muoveista.

Lainsäädännön näkökulmasta paketti koskee kemikaali-, tuote- ja jäterajapintoja, mikromuoveja sekä muovipakkausjätettä. Paketti ei näiden osalta vielä sisällä varsinaisia säädösehdotuksia. Komissio valmistelee kuitenkin parhaillaan pakettiin sisältyvää lainsäädäntöehdotusta kertakäyttömuoveista, joka on määrä julkaista vielä loppukeväästä.

Lisäksi pakettiin sisältyy laaja joukko muita toimenpiteitä, mm. kampanja sidosryhmille vapaaehtoisten lupausten antamiseksi kierrätysmuovin käytön lisäämiseksi.

1. EU:n muovistrategia

EU:n muovistrategian tavoitteena on vähentää muovijätteen ja -roskan haitallisia vaikutuksia elämälle ja ympäristölle. Strategialla halutaan tehostaa muovin talteenottoa ja kierrätystä sekä tuotesuunnittelua, joka edistää muovituotteiden uudelleenkäyttöä ja kierrätystä. Samalla luodaan edellytyksiä uusille kiertotalouden innovaatioille ja investoinneille.

Strategian tavoitteena on myös riippuvuuden vähentäminen fossiilisista raaka-aineista (yli 90 %). Biopohjaiset materiaalit nousevatkin strategiassa esiin tärkeänä kehittämiskohteena.

Muovin maailmanlaajuinen tuotanto on 20-kertaistunut 1960-luvulta lähtien ja vuonna 2015 se oli 322 miljoonaa tonnia. Tuotannon odotetaan kaksinkertaistuvan seuraavan 20 vuoden aikana. EU:ssa muovijätteen kierrätyspotentiaali on suurimmaksi osaksi hyödyntämättä.

Muovistrategian keskeisiä, lainsäädäntöön liittyviä toimia ovat:
— Mikromuovien käytön rajoittaminen tuotteissa, mm. kosmetiikassa (REACH:in kautta)
— Markkinoille saatettavien muovipakkausten uudelleenkäytettävyyden ja kierrätettävyyden varmistaminen vuoteen 2030 mennessä (pakkaus- ja pakkausjätedirektiivin uudistaminen)
— Kertakäyttömuoveja koskeva lainsäädäntöaloite
— Satamien vastaanottojärjestelyjen tehostaminen alusjätteille (alusjätedirektiivi)
— Kemikaali-, jäte- ja tuotelainsäädännön rajapintatarkastelun mahdolliset jatkotoimet; mm. haitallisten aineiden jäljitettävyyden parantaminen

2. Kemikaali-, tuote- ja jätelainsäädännön rajapintojen tarkastelu

Kemikaali-, tuote- ja jätelainsäädäntöjen yhteensovittaminen on kiertotalouden ydintä. Se kytkeytyy suoraan EU:n kiertotalouden toimintaohjelman (2015) päätavoitteisiin, joita ovat (1) kiertotalouden mahdollistaminen ja sekundaaristen materiaalien parempi käyttö sekä (2) huolta aiheuttavien aineiden poistaminen, ja milloin se ei ole mahdollista, niiden vähentäminen sekä niiden tunnistamisen parantaminen.

Tiedonannon teemoina ovat haitallisten aineiden jäljitettävyys, huolta aiheuttavat aineet kierrätysmateriaaleissa ja tähän liittyvät kilpailukykynäkönäkökohdat, ei-enää-jätettä -tulkinnan (End-of-Waste) ja toimeenpanon harmonisointi sekä haitallisten aineiden ja vaarallisten jätteiden luokitusten parempi yhteensovittaminen.

Tiedonannon liitteenä olevassa komission yksiköiden valmisteluasiakirjassa esitetään yksityiskohtainen analyysi oikeudellisista ja teknisistä haasteista sekä ehdotetaan ratkaisuvaihtoehtoja.

Komission suunnitelmissa on käynnistää vuoden 2019 loppuun mennessä seuraavat toimet:
— käynnistää selvityshankkeita informaation välitysjärjestelmistä ja haitallisten aineiden jäljitystekniikoista, jonka avulla tiedonkulku jätteiden sisältämistä huolta aiheuttavista aineista jätettä hyödyntäville laitoksille saakka voitaisiin varmistaa
— kehittää erityinen päätöksentekomenettely koskien huolta aiheuttavia aineita sisältävien jätteiden kierrätettävyyttä ja hyödynnettävyyttä (mahd. erillinen kohtelu uusiomateriaaleille)
— laatia ohjeita kierrätyksen tueksi sekä tehostaa valvontaa
— EU:n laajuinen tietokanta ei-enää-jätettä ja sivutuotteita koskevista kriteereistä
— yhteiset menettelytavat huolta aiheuttavia aineita sisältävien jätteiden luokitukseen (suhde kemikaaliluokituksiin)

Komissio järjestää rajapintoja koskevan julkisen kuulemisen maalis-toukokuussa 2018.

Komissio tarkastelee tiedonannossaan neljää suurta ongelmaa ja esittää niihin liittyen kysymyksiä ongelmien ratkaisuista ja ilmoittaa toimet, jotka komissio käynnistää jo tässä vaiheessa.

Teema 1: Jätteen käsittelijöillä ja uudelleen käyttäjillä ei ole käytettävissä tietoja huolta aiheuttavista aineista.

Kysymys: Mitä lisäarvoa pakollinen informaation välitysjärjestelmä tuottaisi ja kuinka EU:hun tuotuja tuotteita tulisi tällaisessa järjestelmässä kohdella?

Teema 2: Jätteet sisältävät aineita, joiden käyttö on nykyisen EU-lainsäädännön mukaan kielletty.

Kysymys: Miten parhaiten voitaisiin varmistaa jätteen hyötykäyttö ja samalla varmistaa, että huolta aiheuttavia aineita kierrätetään materiaaleissa, joissa se voidaan tehdä turvallisesti?

Kysymys: Voidaanko hyväksyä uusiomateriaaleissa sellaisten aineiden käyttö, joiden käyttö ei ole uusissa tuotteissa sallittu, ja jos kyllä, millä edellytyksillä tämä sallittaisiin?

Teema 3: Ei-enää-jätettä säännösten harmonisoimattomuus aiheuttaa epävarmuutta siitä, milloin jäte lakkaa olemasta jäte.

Kysymys: Mille jätevirroille tulisi kehittää nykyistä harmonisoidumpia ei-enää-jätettä säännöksiä ja miten?

Teema 4: Ristiriidat jätteen ja kemikaalin luokittelussa vaaralliseksi.

Kysymys: Tulisiko jätteet luokitella varallisiksi samojen sääntöjen mukaisesti kuin kemikaalit?

3. Tiedonanto kiertotalouden seurantakehyksestä

Osana nyt julkiasemaansa kiertotalouspakettia komissio otti käyttöön myös seurantamittariston, jota koskevan tietopohjan Eurostat on niin ikään juuri julkaissut verkkosivuillaan. Koska mittaristolle asetettu vaatimus sisältää vain olemassa olevia mittareita, ei komissio aio täydentää sitä uusilla mittareilla lähivuosina, vaikka kehittämistyötä uusista mittareista voidaan jäsenmaissa ja Eurostatissakin käynnistää

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Kiertotalous

Euroopan unionin komission 16.1.2018 julkaisema kiertotalouden toinen ns. minipaketti kattaa erityisesti EU:n muovistrategian. Se sisältää myös vaihtoehtotarkastelun kemikaali-, tuote- ja jätelainsäädännön rajapintojen haasteisiin, joissa on nähty pullonkauloja kiertotalouden mukaisten pitkäikäisten, korjattavien, kierrätettävien ja uudelleenkäytettävien tai teollisiin symbiooseihin soveltuvien sivutuotteiden ja jätteiden kestävässä ja turvallisessa hyödyntämisessä. Komissio on julkaissut kiertotalouden seurantakehikon, johon on valittu olemassa oleviin tietolähteisiin perustuvia indikaattoreita. Pakettiin kuuluu ehdotus alusjätedirektiivin muuttamisesta, mitä ympäristövaliokunta pitää hyvänä viitaten asiasta antamaansa lausuntoon (YmVL 8/2018 vp).

Valiokunta uudistaa aikaisemmin välttämättä (YmVL 9/2016 vp) toteamansa, että kiertotalouteen siirtymisessä on kysymys erittäin suuresta systeemisestä ja periaatteellisesta muutoksesta, joka vaatii perusteellisia muutoksia talousjärjestelmässä, hallinnossa ja kulutuksessa sekä edelläkävijyyttä kaikilla aloilla. Kiertotalouden suuri kasvupotentiaali tulee tunnistaa ja kääntää muutos mahdollisuudeksi edistää kasvua etenkin uusilla kärkialoilla cleantechissä ja biotaloudessa. Murrosvaiheessa tarvitaan uusia ajattelutapoja, jotta asioita voidaan tehdä nykyistä järkevämmin ja tehokkaammin. Valiokunta toteaa, että nyt käsiteltävänä oleva ns. minipaketti on selkeä signaali yrityksille investoida kiertotalouden alueelle, ja viittaa edellä mainitussa aikaisemmassa lausunnossaan esille tuomaansa Sitran esittämään arvioon, että kiertotalous voi tuoda Suomessa vähintään 2—3 miljardin euron vuosittaisen arvonlisän vuoteen 2030 mennessä.

Valtioneuvoston perusmuistiossa Suomen kannoiksi esitetyt linjaukset ovat ympäristövaliokunnan näkemyksen mukaan perusteltuja ja oikeansuuntaisia. Valiokunta toteaa valtioneuvoston kannan mukaisesti, että EU:n muovistrategia on tärkeä aloite, mutta vasta ensivaiheen avaus muoviongelman hillitsemisessä. Valiokunta kiinnittää huomiota seuraaviin esiin nousseisiin seikkoihin.

Muovistrategian yleiset lähtökohdat

EU:n muovistrategian tavoitteena on vähentää muovijätteen ja -roskan haitallisia vaikutuksia elämälle ja ympäristölle ja samalla edistää taloudellista kasvua ja innovaatioita. Strategian tavoitteena on vähentää riippuvuutta fossiilisista raaka-aineista. Valiokunta korostaa materiaalikierron kehittämistä, sillä uusiutumattomat luonnonvarat eivät uusiudu.

Muovijätteen haitat, esimerkiksi merten muovikuormitus, ovat maailmanlaajuisia ongelmia. Globaali muovin kulutus ja tuotanto kasvavat jatkuvasti, ja tuotannon on arvioitu kaksinkertaistuvan tulevan 20 vuoden aikana. EU:ssa kierrätetään vain alle kolmannes syntyvästä muovijätteestä, mutta siitä huolimatta sen muovin kierrätysaste on korkein koko maailmassa. Valiokunta pitää tärkeänä, että EU jatkaa kansainvälisten toimien tukemista sekä edistää parhaita käytäntöjä maailmanlaajuisesti ja tukee jätteiden syntymisen nykyistä parempaa ehkäisyä ja jätehuoltoa kaikkialla maailmassa. Tätä voitaisiin tehdä EU:ssa myös osana kehitysyhteistyötä sekä olemalla aloitteellinen kansainvälisen sopimuksen laatimiseksi. Maailmanlaajuisen ongelman ratkaisemisessa tarvitaan innovaatioihin, osaamiseen, koulutukseen, vientiin sekä yhteistyöhön liittyvää kannustejärjestelmää.

Valiokunta pitää tärkeänä varmistaa, että kiertotalouden tavoitteet ja toimenpiteet ovat linjassa muiden keskeisten politiikkojen ja strategioiden kanssa, kuten energia- ja ilmastopolitiikka sekä biotalousstrategia, jotta pystytään ennaltaehkäisemään se, ettei kiertotalouden edistämisestä aiheudu haittoja toisaalla. Toimenpiteissä tulee ottaa huomioon elinkaaren aikaiset vaikutukset eli elinkaariarviointi, jotta vältetään osaoptimointi.

Muovin käytön vähentäminen ja uudelleen hyödyntäminen

EU:n muovistrategialla halutaan tehostaa muovin talteenottoa, uudelleenkäyttöä ja kierrätystä sekä näitä edistävää tuotesuunnittelua. Valiokunta toteaa, että strategiassa ei ole riittävästi kiinnitetty huomiota muovin kulutuksen vähentämiseen. Suuntauksena tulisi olla muovin käytön vähentäminen ja tuotteiden uudelleenkäyttö jätehuollollisiin ratkaisuihin verrattuna.

Muovijätteen kierrätyspotentiaali on pitkälti hyödyntämättä. Elinkaarensa päähän tulleesta muovista kierrätetään ja käytetään uudelleen alle kolmannes. Kierrättämisen mahdollistamisen lisäksi tärkeää on huolehtia siitä, että kierrätysmateriaalissa ei ole ympäristölle tai ihmisen terveydelle haitallisia aineita. Esimerkiksi laatustandardein voitaisiin varmistaa, etteivät kierrätysmuovit sisällä raskasmetalleja tai myrkkyjä. Lisäksi on hyvä ottaa huomioon, että muun muassa sähkö- ja elektroniikkatuotteiden turvallisuus- ja laatuvaatimukset voivat rajoittaa mahdollisuutta käyttää kierrätysmuovia.

Yksi keino vähentää muovista syntyviä haittavaikutuksia on korvata muovi biohajoavilla materiaaleilla silloin, kun perinteisen muovin käyttö ei ole välttämätöntä. Muovia korvaavien materiaalien kehittämisessä ja käytön lisäämisessä on huolehdittava, että niistä aiheutuvat koko elinkaaren aikaiset ympäristövaikutukset tunnetaan tarkasti ja niitä käytetään sopivissa käyttökohteissa. Biohajoaville muoveille on tärkeää luoda selkeät yhteneväiset standardit ja sääntely sekä varmistaa niiden oikeanlainen keruu, käsittely ja kierrätettävyys, jotta vältetään niistä aiheutuvat ympäristöongelmat. Näihin tarvitaan tutkimus-, kehitys- ja innovaatiopanostuksia.

Käsiteltävänä olevassa muovistrategiassa ei pureuduta tarkemmin siihen, miten kertakäyttömuovien kulutukseen on tarkoitus puuttua, mutta komissio on ilmoittanut antavansa lainsäädäntöaloitteen kertakäyttöisten muovituotteiden ja muovisten kalastusvälineiden kieltämisestä kevään aikana. Näihin kuuluisivat ilmeisesti lähinnä kuluttajien käyttöön tarkoitetut pientuotteet, kuten muoviset astiat ja aterimet sekä osa kalastusvälineistä. Valiokunta katsoo, että toimenpiteet muovisista ja myös muovipinnoitteisista kertakäyttötuotteista luopumiseksi ovat tärkeitä.

Jotta tavoite kaiken EU-markkinoilla olevan muovin uudelleenkäytettävyydestä tai kierrätettävyydestä vuoteen 2030 mennessä toteutuisi, tulisi muovilaadut standardoida, muovien laatujen määrää vähentää ja tehdä niistä nykyistä helpommin kierrätettäviä esimerkiksi muovipullojen väriskaalaa vaalentamalla ja supistamalla. Valiokunta pitää kierrättämisen tukemisen taloudellisia ohjauskeinoja, kuten verotusta ja panttimaksuja, selvittämisen arvoisina. Tätä tarkastelua on hyvä tehdä osana kiertotalouden ohjauskeinojen kokonaisuutta sekä miettiä ja toteuttaa kokonaisuuden kannalta tehokkaimmat ja toimivimmat kannusteet ja toimenpiteet. Valiokunta viittaa aikaisemmin (YmVL 9/2016 vp) esille tuomaansa, että Suomessa hyvin toimivaa pullojen ja tölkkien panttijärjestelmää tulisi kehittää koko EU:n kattavaksi.

Valiokunta kiinnittää huomiota siihen, että kierrätyksen tehostamista edesauttaisi se, että toimivat kierrätysmahdollisuudet turvattaisiin koko maan kattavasti. Samoin valiokunta pitää tärkeänä, että yksilöille, yrityksille ja muille yhteisöille tehtäisiin houkuttteleviksi, helpoiksi ja taloudellisesti kannattaviksi valinnat, jotka edistävät kiertotaloutta ja ympäristön kuormittamisen vähentämistä. Tiedon tuotantoa ja jakamista on hyvä kehittää siten, että tuotteiden muutkin kuin valmistuksen ja käytönaikaiset ympäristövaikutukset osataan ottaa huomioon. Tuotteiden ympäristöominaisuuksista kertovien merkintöjen tulisi olla selkeitä. Tietoa on mahdollista välittää esimerkiksi viiva- ja QR-koodeja hyödyntämällä.

Mikromuovi

Muovistrategiassa esitetään mikromuovien käytön rajoittamista tuotteissa. Mikromuovia käytetään esimerkiksi kosmetiikassa, pesuaineissa, maaleissa, autonrenkaissa ja tekstiileissä. Kosmetiikan mikromuovilla tarkoitetaan mikrohelmiä, jotka on lisätty tuotteeseen tarkoituksella. Ne ovat veteen liukenemattomia. Kosmetiikkateollisuudessa mikromuovin käyttö on laajentunut sitä mukaa, kun sille on uusia käyttötarkoituksia löydetty. Kosmetiikan mikromuovikuormitus on helposti hallittavissa oleva päästölähde. Siksi olisikin perusteltua siirtymäajalla kieltää mikromuovin lisääminen kosmetiikkatuotteisiin EU:ssa. Monet teollisuuden vapaaehtoiset mikromuovien vähentämistoimet ovat jo tehonneet poishuuhdeltaviin kosmetiikka- ja henkilökohtaisiin hygieniatuotteisiin. Valiokunta toteaa, että tekstiiliteollisuudessa mikromuovikuormitusta olisi mahdollista vähentää esimerkiksi siten, että vaatteet pestäisiin ennen markkinoille saattamista ja kuidut poistettaisiin pesuvedestä ennen veden viemäriverkkoon laskemista.

Suomessa ja Ruotsissa tehtyjen selvitysten mukaan nykyaikainen jätevedenpuhdistamo poistaa suurimman osan (99 %) yhdyskuntajätevesien mikroroskista. Tämä tarkoittaa suurinta osaa niin vaatekuiduista kuin kosmetiikka- ja henkilökohtaisten hygieniatuotteiden sisältämistä mikromuoveista. Koska käsiteltävät vesimäärät ovat suuria, päätyy vesistöihin silti lukuisia pieniä muovihiukkasia, joiden haitoista ei ole vielä riittävästi tietoa. On hyvä selvittää, vastaako yleiseurooppalainen taso suomalaista puhdistustehokkuutta. On myös tuotettava tietoa puhdistuksen tehoa lisäävistä toimista, jotta niitä osattaisiin kohdentaa oikein. Huomioon tulee ottaa myös, että jätevedenpuhdistamoille pidättyneet mikromuovit päätyvät syntyvään lietteeseen ja vaikeuttavat lietteen jatkohyödyntämistä, koska mikromuovit ovat haitallisia myös maaperässä.

Uudet innovaatiot ja tuotekehittely

Kierrättämisen ja kestävän kehityksen lisäksi kiertotalous on myös innovatiivisilla teknologioilla valmistettuja innovatiivisia tuotteita. Monet kiertotalouden innovaatiot syntyvät teollisuuden sivuvirroista, tähteistä ja jätteistä. Kierrätettävyys ja uudelleenkäytettävyys sekä niiden edistäminen tuotesuunnittelulla sekä vaihtoehtoisten raaka-aineiden käytön lisääminen vähentävät muovijätteen määrää ja muovin valmistuksen neitseellisten raaka-aineiden kulutusta.

Kiertotalous lähtee tuotteiden suunnittelusta ja kattaa koko elinkaaren raaka-aineiden tuottamisesta ja tuotteiden valmistamisesta lajitteluun sekundääristen raaka-aineiden sekä jätteistä tuotettavan energian valmistukseen. Valiokunta toteaa, että kyetäksemme luomaan uusiutuvia ja kierrätettäviä tuotteita sekä kehittämään lisäarvoa ja älykkäitä ratkaisuja tarvitsemme uusia teknologioita, kokeiluja ja toimintatapoja sekä näitä edistävää innovaatioympäristöä, osaamista ja tutkimustietoa. Kiertotaloudessa tuotteiden ja niiden osien on hyvä olla nimenomaisesti suunniteltuja kiertämään. Kiertotalouden edistämiseksi on olennaista keskittyä tuotantoprosessien alkupäähän. Suunnitteluvaihe ja tuotantoprosessit vaikuttavat erittäin keskeisesti materiaalien hankintaan, resurssien käyttöön ja jätteen syntymiseen tuotteen koko elinkaaren ajan. Kemiallinen kierrätys voi tulevaisuudessa olla merkittävä kiertotalouden ratkaisu.

Kohti kestävää elämäntapaa

Valiokunta korostaa, että kiertotalouteen perustuvan yhteiskunnan luomisessa on tärkeää tukea aktiivisesti kuluttajien kestäviä valintoja. EU voisi olla suunnannäyttäjä siirtymisessä kulutuskeskeisestä ja kertakäyttökulttuurista kohti kestävää elämäntapaa. Muutokseen tarvitaan muun muassa päättäjien, viranomaisten, tutkimuksen, elinkeinoelämän ja järjestöjen yhteistyötä. Yksilötasolla vastuulliseen kuluttajakäyttäytymiseen kuuluu pohtia sekä sitä, mitä kuluttaa, että sitä, miten kuluttaa. Kuluttajien valintoihin vaikuttavat käytettävissä olevat tiedot, olemassa olevien tuotteiden valikoima, hinnat ja sääntelykehys.

Valiokunta korostaa, että tuotteiden paremman kestävyyden ja helpomman korjattavuuden edellyttäminen tuotteilta on keskeinen tekijä kiertotalouteen siirryttäessä. Varaosien saatavuus ja korjaamisen mahdollisuus ovat tärkeitä tekijöitä tuotteiden elinkaaren pidentämisessä. Tuotteiden takuujärjestelmät voivat suojella kuluttajia viallisilta tuotteilta sekä edistää tuotteiden kestävyyttä ja korjattavuutta, jolloin pidennetään niiden elinkaarta. Tämä tulee ottaa huomioon myös verkkomyynnissä. Valiokunta katsoo, että Suomen tulisi edistää EU:n päätöksenteossa tuotteiden takuuaikojen pidentämistä ja korjattavuutta. Keinotekoista tavaroiden käyttöiän lyhentämistä ei tule sallia. Valiokunta viittaa tässä yhteydessä aikaisemmassa lausunnossaan (YmVL 9/2016 vp) esittämäänsä vaatimukseen, että tuotteiden tahallinen ja suunniteltu vanhentaminen tulee jatkossa kriminalisoida.

Oikeiden asenteiden ja toimintatapojen omaksumiseen on hyvä ohjata jo lapsuudessa. Kotien sekä varhaiskasvatuksen ja opetuksen antamilla malleilla vaikutetaan asenteiden ja toimintatapojen kehittymiseen. Oikean tietopohjan saamiseksi oleellista on myös, että varhaiskasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen sisällöissä ihmisten tekemien valintojen ja elintapojen vaikutukset ympäristöön tuodaan esille läpileikkaavana teemana, esimerkiksi osana ilmiöpohjaista oppimista, ja myös kouluruokailussa. Jo lapsuudesta alkaen on hyvä opetuksen sisällöin ja arjen toimintata-

voin vahvistaa tietoisuutta siitä, että myös itse ja yhteistyössä muiden kanssa voi vaikuttaa ympäristön tilaan. Usealla pienellä teolla voi olla iso vaikutus.

Valiokunta pitää merkityksellisinä myös informaatio-ohjausta ja muovin käytön vapaaehtoiseen vähentämiseen tähtääviä aloitteita. Esimerkiksi ympäristöministeriön ja Kaupan liiton välinen sopimus muovikassien ja -pussien käytön vähentämiseksi on tehonnut nopeasti: Sopimuksen piirissä on tällä hetkellä yli 1 100 yritystä, mikä tarkoittaa yli 3 300 myymälää. Kaupan ala on lähtenyt innokkaasti vähentämään muovikassien ja -pussien määrää yhdessä kuluttajien kanssa. Maksullisuuden myötä muovikassien kulutus on vähentynyt huomattavasti. Ympäristöministeriö ja Kaupan liitto tehostavat muovikassien kertakäyttökulutuksen vähentämistä 9.4.2018 aloitetulla eikaupallisella Omat kassit mukana -viestintäkampanjallaan. Muovikassisopimuksen taustalla on muovijätteen syntymisen ja merten roskaantumisen vähentämistä koskeva EU-direktiivi.

Rajapintojen tarkastelu

EU:n muovistrategia sekä materiaalien kierrätykseen ja niiden sisältämien haitallisten aineiden hallintaan liittyvä kemikaali-, tuote- ja jätelainsäädäntöjen keskinäisten yhteyksien (rajapintojen) tarkastelu ovat kiertotalouden vauhdittamisen kannalta keskeisiä aloitteita. Tärkeitä muovin kierrättämiseen liittyviä teemoja ovat kierrätysmuovin laadun varmistaminen sekä sen sisältämien komponenttien ja haitallisten aineiden tunnistaminen ja jäljitettävyys. Valiokunta korostaa tiedonannon teemojen ratkaisemista EU-tasolla ja kansallisesti yhtenäisten tulkintojen ja luokittelujen harmonisointia.

Kierrätysmuovin kilpailukykyyn suhteessa neitseellisistä raaka-aineista valmistettuun muoviin liittyy useita laadullisia epävarmuuksia, jotka liittyvät paitsi kierrätysmuovin turvallisuuteen ja käyttäjien ennakkoluuloihin sen laadusta myös sen toiminnallisuuteen tietyissä käyttökohteissa. Terveysnäkökohtien huomiointi on erityisen tärkeää kierrätysmuovin käyttämisessä mm. elintarvikealalla. Muovipakkauksia käytetään ruuan pakkaamiseen ja säilytykseen vähentämään ruokahävikkiä toimitusketjun eri vaiheissa. Valiokunta toteaa, että elintarvikeketjun turvallisuudesta ei ole syytä tinkiä, mutta ensisijaisesti tulee puuttua ruokahävikin syntymiseen. Elintarvikkeiden tuotanto, jakelu ja varastointi sekä elintarvikejäte kuluttavat luonnonvaroja ja aiheuttavat merkittäviä haitallisia ympäristövaikutuksia. Elintarvikkeita haaskataan koko arvoketjun aikana: tuotannossa ja jakelussa, kaupoissa, ravintoloissa, ravintolapalveluissa ja kotitalouksissa. Valiokunta uusii aikaisemmassa lausunnossaan (YmVL 9/2016 vp) toteamansa näkökulman tehdä kansallisia toimenpiteitä, joilla tehostetaan esimerkiksi elintarvikkeiden lahjoittamista ja selkeytetään päiväysmerkintöjen toimivuutta erityisesti ruokahävikin minimoimiseksi.

Valiokunta kiinnittää huomiota tarpeeseen luoda kierrätysmuovien ominaisuuksille yhtenäiset standardit, joilla voidaan taata kierrätysmuovin laatu ja kilpailukykyisyys. Tärkeää on saada aikaan selkeä EU-tasoinen yhtenäinen ohjeistus ja vaatimukset kierrätysmateriaaleissa ympäristölle ja terveydelle haitallisia aineita koskien.

EU on korostanut tarvetta harmonisoida ns. ei-enää-jätettä (jätteeksi luokittelun päättyminen, End-of-Waste) -säännöksiä. Valiokunta pitää tavoitetta tärkeänä ja toteaa, että epäselvyydet siitä, milloin aineet ja esineet ovat jätettä ja milloin eivät, voivat muodostaa esteitä jäteperäisten materiaalin hyödyntämiselle. Voimassa olevassa jätelainsäädännössämme materiaalit jaetaan katego-

risesti joko jätteisiin tai ei-jätteisiin. Kierrätettävät materiaalit ovat lähtökohtaisesti jätettä, jolloin niiden siirroissa ja käsittelyissä on noudatettava jätteitä koskevaa lainsäädäntöä. Tämä on haaste kiertotalousajattelun toteuttamiselle. Valiokunta katsoo, että kiertotalouden tavoitteiden saavuttamista olisi hyvä tarkastella myös jätelainsäädännön kannalta. Komission luodessa tietokantaa ei-enää-jätettä ja sivutuotteita koskevista kriteereistä voidaan paremmin arvioida, mistä jätevirroista tulisi säännellä EU:n tasolla.

Seurantakehys

Osana kiertotalouspakettia komissio otti käyttöön myös seurantamittariston. Komissio ei aio täydentää sitä uusilla mittareilla lähivuosina, vaikka kehittämistyötä uusista mittareista voidaan jäsenmaissa ja Eurostatissakin käynnistää.

Seuranta ja sen mahdollistaviyhtenäiset standarditen indikaattorien ja mittariston jatkuva kehittäminen on keskeistä, koska niiden avulla voidaan arvioida olemassa olevien ja uusien toimien toimivuutta ja vaikuttavuutta. Nykyiset tietoaineistot ja mittarit eivät riittävän hyvin kuvaa kiertotalouteen liittyviä uusia piirteitä. Tällä hetkellä tilastointitavat poikkeavat Euroopan sisällä merkittävästi. Jatkuvan kehittämisen lisäksi tarvitaan pitkäjänteistä mittareiden ja tarvittavien aineistojen kehittämistä sekä Euroopan laajuista yhdentämistyötä. Digitaalisuus (mm. tekoäly) sekä erilaisten sensoreiden käyttöönotto tuovat mukanaan uusia tietoaineistoja ja tiedon soveltamistapoja — näistä tulee olemaan hyötyä myös kiertotalouden etenemisen mittaamisessa, etenkin ruohonjuuritasolla. Valiokunta pitää keskeisenä seurannan ja sen mahdollistavien indikaattorien ja mittariston jatkuvaa kehittämistä siten, että ne vastaavat kunkin ajan tietotarpeisiin. Valiokunta painottaa, että EU-lainsäädännön täytäntöönpanoa ja valvontaa jäsenmaissa tulee tehostaa edelleen.

Julkisilla hankinnoilla on keskeinen rooli kiertotalouteen kannustamisessa. Kestävien hankintojen määrittelyyn tulisi luoda selkeät kiertotaloutta osoittavat kriteerit tai mittarit. Suomessa innovatiivisten ja kestävien julkisten hankintojen mittaamista on jo kehitetty, ja konkreettisempi mittari on työn alla.

VALIOKUNNAN LAUSUNTO

Ympäristövaliokunta ilmoittaa,

että se yhtyy asiassa valtioneuvoston kantaan korostaen edellä esitettyjä näkökohtia.

Helsingissä 26.4.2018

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Satu Hassi vihr
varapuheenjohtaja Silvia Modig vas
jäsen Anders Adlercreutz r

jäsen Olli Immonen ps
jäsen Pauli Kiuru kok
jäsen Hanna Kosonen kesk
jäsen Rami Lehto ps
jäsen Eeva-Maria Maijala kesk
jäsen Sari Multala kok
jäsen Riitta Myller sd
jäsen Martti Mölsä sin
jäsen Katja Taimela sd
jäsen Ari Torniainen kesk

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Lahtinen